

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ОБ'ЄКТІВ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ

Анотація: У статті аналізуються особливості сприйняття школярами об'єктів неживої природи, суб'єктивний характер відносин з якими можна розглядати в якості одного з показників сформованості в учнів ціннісного ставлення до природного довкілля.

Ключові слова: екологічна освіта; ставлення школярів до об'єктів неживої природи; гармонізація відносин школярів з природою.

Abstract: In the article features of perception by students of objects of an inanimate nature are analyzed, subjective character of relations with which it is possible to consider as one of indicators of formation at students of the valuable relation to the environment.

Keywords: environmental education; the attitude of schoolchildren towards the objects of inanimate nature; harmonization of schoolchildren's relations with nature

Планетарні масштаби діяльності людської спільноти призвели до *зміни біосферної функції людини*: вона перетворилася на нову геологічну силу. Наслідком глобального господарювання суспільства став перехід соціоприродної системи до стану біфуркації (нестійкої рівноваги): системної соціально-еколого-економічної кризи, подолання якої знаходиться не у технологічній сфері, а у аксіологічній площині. Тому першорядно важливими видаються дослідження проблеми гармонізації соціоприродних відносин та заміна споживацьких цінностей на екологічні.

У «Концепції екологічної освіти України» засадничим принципом екологічної освіти визнано «розповсюдження системи екологічної освіти і виховання на всі верстви населення, ...неперервності процесу екологічного навчання в системі освіти» [1]. Вміння безконфліктно співіснувати з природним оточенням стає основою екологічної компетентності сучасної людини. У

Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти компетентність визначається як «набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [2].

Втім, результати Десятиліття освіти збалансованого (сталого) розвитку (2005-2014рр.) засвідчили, що існуючи у екологічному вихованні підходи потребують удосконалення, оскільки вони не забезпечують необхідного рівня інтеграції знань, екологізації когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного компонентів свідомості школярів.

Відтак, екологічна освіта має сформувати в учнів ціннісне ставлення до всіх об'єктів природного довкілля та навчити їх поважати й захищати права представників світу природи. Ці вимоги є засадничими для екологічної культури, стрижнем якої є усвідомлення невід'ємності й взаємозалежності людини і природи у спільному, узгодженому еволюційному розвитку коеволюційного спрямування. Фундаментальними вартостями екологічної культури визнано життя, розвиток, природу, людину.

Ціннісне ставлення до природи – це інтегративна властивість особистості, один з базових елементів екологічної культури людини (В.Ігнатова), який створює підґрунтя для формування екологічної свідомості та екологічно доцільної поведінки особистості у природному довкіллі в конкретних ситуаціях екологічного вибору. Маркером сформованості ціннісного ставлення школярів є компліцитність: відчуття причетності до природного довкілля, а також суб'єктний тип відносин з об'єктами природи. Окремим показником, що ілюструє рівень ефективності екологічної освіти, є суб'єктність ставлення учнів до об'єктів неживої природи.

Саме аналіз особливостей їх сприйняття учнями основної школи є **метою** статті. Як відомо, найбільш сприятливим для заміни антропоцентричної парадигми цінностей на екологічну є молодший підлітковий вік (С.Дерябо, В.Ясвін), проте, ціннісна складова залишається одним з найменш розроблених

аспектів середньої освіти. Так, Є.Копилець, розглядаючи проблему формування екологічних ціннісних орієнтацій, констатує, що у змісті шкільної географії бракує ціннісного насичення, воно відбувається недостатньо системно, а процес виховання екологічних ціннісних орієнтацій під час вивчення географії у 6 класі не завжди підпорядковується віковим особливостям [3; С.5].

Водночас, за свідченням Г. Пустовіта, у 8-9 класах (у період зниження інтересу школярів до проблем довкілля) відбувається суттєве зменшення частки екологізованих матеріалів, а міжпредметні зв'язки є фрагментарними. Схожою є ситуація у позашкільних навчальних закладах: засвоєнню теоретичного матеріалу 8-9 класів тут відведено 45,8-51,6% часу [4]. Таким чином, спостерігається суперечність між віковими змінами у ставленні школярів до природи та ціннісною недостатністю змісту навчальних предметів, що призводить до ускладнення процесу виховання ціннісного ставлення до об'єктів природного довкілля.

Об'єкти неживої природи посідають важливе місце у формуванні характеру діяльності людини, тому їх зміна або руйнування веде не лише до деградації екосистеми, а й має значні наслідки для самого суспільства. Скажімо, видобуток на Донбасі протягом останніх 150 років близько 8-10 млрд. тон порід призвів до значної зміни геологічної карти регіону, утворення териконів, порожнин, карстів, що являють загрозу як для природних ландшафтів та середовища існування багатьох видів організмів, так й для соціальної інфраструктури.

Для уточнення ставлення вихованців до об'єктів природи саме у період зниження інтересу до екологічних проблем було розроблено анкету, в якій одним з напрямів дослідження структури цієї властивості став аспект ставлення до об'єктів неживої природи. Анкетування мало анонімний характер, в ньому взяли участь 46 учнів 8 класів та 60 учнів 9 класів, аналіз відповідей здійснювався за віком (8 або 9 клас) та статтю респондентів.

Базове питання «Як Ви ставитесь до об'єктів неживої природи?» мало п'ять варіантів відповідей, що окреслюють ставлення школярів до довкілля: 1) як до ресурсу, який можна використати; 2) як до частини красивого пейзажу, який не можна руйнувати; 3) як до частини природи, яка потребує такого ж захисту як і жива природа; 4) як до місць, де можна робити будь що; 5) вони Вас взагалі не турбують.

З'ясовано, що ставлення до природи як до ресурсу, який можна використати (варіант 1) найбільш поширене в учнів 9 класів (зафіксована у 2,94% відповідей дівчат та 41,66% хлопців), жоден учень 8 класу не дав такої відповіді.

Показники ставлення до об'єктів неживої природи з естетичних позицій (як до частини красивого пейзажу, який не можна руйнувати – варіант 2) не надто відмінні у хлопців та дівчат у 8 класах: її продемонстрували 30% хлопців та 34,61% дівчат відповідно. Проте у 9 класах ця різниця є помітною: таке ставлення притаманне 31,67% хлопців та 60,76% дівчат.

Учні 8 класів у більшості усвідомлюють необхідність захисту неживої природи порівнянного з захистом представників живої природи (варіант 3). Отже, цю відповідь дали 50% хлопців та 61,53% дівчат. Натомість, у 9 класах спостерігається значне зниження прибічників такої точки зору серед хлопців – їх залишається 15,38%, в той час як кількість дівчат практично не змінюється: 61,76%.

Ставлення до об'єктів неживої природи як до місць, де можна робити будь що (варіант 4) виявлено у 3,84% хлопців з 9 класів, в інших школярів воно не проявлено. Проте байдужість до об'єктів неживої природи (варіант 5) засвідчили дівчата: 3,84% – у 8 класах та 2,94% – у 9-х відповідно.

Додаткові питання (Чи є об'єкти неживої природи, які Вам подобаються? Які саме?) дозволили конкретизувати перелік цих об'єктів та причини їх привабливості для учнів. До найбільш згадуваних можна віднести: гори (Карпати, зокрема, Говерла), річки, озера, ліси, що подобаються здебільшого

своєю «величчю, красою», «неповторністю», «чистим повітрям», «гармонією». Але існують і цілком прагматичні підстави – «тим, що можна ловити рибу», «кататися на борді», «робити красиві фотографії».

Підсумовуючи, можна констатувати, що окреслена проблема потребує додаткового вивчення причин вікової нерівномірності у розподілі показників ставлення до об'єктів неживої природи. Її розв'язання потребує подальшої екологізації змісту освіти, впровадження у педагогічну практику більш ефективних, інтерактивних методів й форм роботи з учнями основної школи, вихованцями позашкільних навчальних закладів, зокрема, старшими підлітками.

Література

1. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7.
2. Державний стандарт базової середньої освіти // [Електронний ресурс], – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/244862959>
3. Копилець Є.В. Виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків у процесі вивчення загальної географії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Копилець Євген Вікторович. – Полтава, 2013. – 290 с. – С.5
4. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 – 9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. – К.-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.